

MARTTI HÄIKIÖ

Lähdekritiikkiä Ylikankaalle Göringistä ja talvisodasta

Dosentti Martti Häikiö vaatii lähdekritiikkiä talvisodan rauhan taustan selvittämisessä.

■ Professori Heikki Ylikangas ei näytä soveltavan riittävää lähdekritiikkiä pääväitteesensä, jonka mukaan Göringin lupaus Saksan ja Neuvostoliiton lähiaikoina alkavasta sodasta sai aikaan sen, että Suomi teki rauhan Neuvostoliiton kanssa talvisodassa. Käyn läpi Ylikankaan kirjoitusta (HAik 4/2003), koska hän esittää siinä ”kootusti tulkintaani [siis HY:n] liittyvät keskeisimmät lähteet”.

Mitä Göring lupasi?

Ensinnä Göringin lupaus. Ulkoinen lähdekritiikki kysyisi, onko lupaus aito. Millä lähteillä Ylikangas dokumentoi sen, että Göring on antanut väitetyn lupauksen Suomen hallitukselle? Mitkä muut lähteet kuin Kivimäen kertomus tukevat väitettä, että Göring olisi sanonut juuri niin kuin Ylikangas väittää?

Ylikangas ei käytä Göringin viestistä muotoilua, joka löytyisi Göringin tai muusta saksalaisesta aineistosta. Hän ei myöskään käytä Suomen virallisesta päätöksenteosta kertovia papereista eli presidentti Kallion, pääministeri Rytin tai ulkoministeri Tannerin tai hallituksen tai ulkoministeriön aineistoista löytyvää lähdettä. Mutta kumma kyllä hän ei myöskään käytä Kivimäen omien muistelmien (1965) muotoilua Göringin viestistä: ”Saksan voitettua sodan saisimme koron kanssa takaisin sen, mitä menettäisimme”.

Sen sijaan Ylikangas käyttää Ragnar Nordströmin kirjan *Voitto tai kuolema* (1996, kirjoitettu 1945–46) muotoilua: ”Takaan, että kun lyhyen ajan kuluttua lähdem-

me sotaan Venäjää vastaan, saatte kaiken takaisin korkoineen.”

Nordströmin kirja kertoo Göringin sanoneen lauseen Kivimäelle ruotsiksi, ja suomenkielinen muotoilu on teoksen kääntäjän Raimo-Ragnar Nordströmin käsialaa. Teoksesta ei käy ilmi, perustuuko sanatarkka muotoilu Nordströmin muistikuvaan vai johonkin dokumenttiin. Sen sijaan Nordströmin tekstistä käy ilmi se yhteys, jossa Göring em. asian lausui:

”Hän [Kivimäki] sai tavata Göringin, ja Göring ajoi rauhantekoa millä ehdoilla tahansa, kuitenkin niin että itsenäisyys säilyisi. Sitä vastoin Göring katsoi, ettei merkitsisi mitään, vaikkapa Viipuri ja Sortavala luovutettaisiin venäläisille, sillä pääasia oli, että Suomen kansa pelastettaisiin tuholta. Göring sanoi – minkä me tietysti kaikki tiedämme – että jos Venäjä voittaisi Suomen, suuri osa Suomen kansasta lähetettäisiin suoraa päätä Siperiaan tuhoamisleireille ja muu osa hajotettaisiin Venäjän eri osiin. Venäläisiä lähetettäisiin tilalle Suomeen. Suomi tuhoutuisi kansakuntana. Kun Kivimäki poistui, Göring saattoi häntä eteiseen, otti häntä kädestä kaksin käsin ja sanoi: *Kom ihåg, för fred på vilka villkor som helst. Jag garanterar ett när vi efter en kort tid gå i krig mot Ryssland, får Ni allt tillbaks med ränta.* (kurs. RN)”

Ylikangas ei sovelle lähdekritiikkiä Nordströmin tekstiin. Hän ei kysy, onko jääkärieversti Nordströmin muotoiluun ja tulkinnaan vaikuttanut hänen ilmeinen toiveensa ja tavoitteensa saada Saksa välittämään Suomelle rauha ja aloittamaan sota Neuvostoliittoa vastaan ja hänen ilmeinen tendensinsä osoittaa rahoittamansa Kivimäen matka Saksaan talvisodan rauhaan johtaneeksi ratkaisevaksi tapahtumaksi.

Sisäinen lähdekritiikki kysyy, mikä on lähteen tarkoitus. Vaikka Göring todella olisi sanonut jotakin Nordströmin väitteen suuntaista, Ylikangas ei aseta kysymystä, mikä tuon lausuman todellinen tarkoitus mahtaisi olla. Oliko Göringin tarkoitus todellakin kertoa Suomen lähettiläälle Saksan salaisesta sotasuunnitelmasta? Vai oliko tar-

koitus vain yleisellä tasolla taivutella Suomea rauhaan, aivan kuten Ruotsi taivutteli Suomea väläyttämällä jopa puolustusliittoa, jota ei sitten rauhan tultua toteutettu?

Mikäli Ylikankaan tulkinta Saksan hyökkäyspäätöksestä pitää paikkansa, on tieto maailmanhistoriallinen ja se tulisi kääntää kaikille sivistyskielille, sillä se muuttaa perusteellisesti toisen maailmansodan historiankirjoituksen: Saksa tekikin päätöksen hyökätä Neuvostoliittoon jo helmikuussa 1940. Tähän saakka on kuviteltu, että päätös operaatio Barbarossan suunnittelusta tehtiin vasta Ranskan valtauksen jälkeen heinäkuussa 1940 ja suunnitelma hyväksyttiin joulukuussa 1940.

Se, että Saksa *aikoi* hyökätä Neuvostoliittoon ”lähiaikoina”, ei ollut uutinen kenellekään Hitlerin *Mein Kampf*in lukeneelle, kuten Ylikangas itsekin huomauttaa. Mutta helmikuussa 1940 Saksa ja Neuvostoliitto olivat hyökkäämättömyyssopimuksen solmineita ja Puolan yhdessä jakaneita ”liittolaisia”, ja Saksa noudatti tiukkaa puolueettomuutta Neuvostoliiton hyökkäyssodassa Suomeen. Peruskysymys siis kuuluu: mitä muita todisteita Ylikankaalla on Saksan päätöksestä tai edes aikomuksesta hyökätä ”lähiaikoina” Neuvostoliittoon kuin Suomen sodan lopettamiseksi annettu Göringin viesti Kivimäelle siinä muodossa kuin Kivimäen matkan rahoittaja Nordström sen muistaa?

Oma kantani on, että lähdekriittisesti Göringin viesti liittyi Saksan intressiin saada Suomen sota loppumaan mahdollisimman pian, sillä jatkuessaan se oli vetämässä länsivallat Pohjois-Eurooppaan. Oli erittäin luontevaa toivoa, uhata ja luvata mitä tahansa tämän päämäärän saavuttamiseksi. Ymmärtääkseni Suomen päättäjät näkivät selvästi tämän tarkoituksen.

Ylikankaan Göring-tulkinnalle täysin vastakkaisen Göring-kuvan voi lukea Björn Fontanderin teoksesta *Görings Sverige – et batkärlek* (Carlssons 2001). Göring oli naimisissa ruotsalaisen Carin von Kantzowin (1888–1931), omaa sukua von Fockin kanssa. Carinin sisar Mary oli puolestaan naimisissa Eric von Rosenin kanssa, joka Suomessa tunnetaan parhaiten siitä, että hän

oli lahjoittanut lentokoneen Suomen vaupussotaan. Fontander kertoo, että Ruotsin erittäin hyvin tuntenut Göring oli hyvin huolissaan Suomen talvisodasta – yllättäen sen vuoksi, että hänen suuren rakkautensa Carinin ensimmäisen avioliiton 28-vuotias poika Thomas Kantzow oli matkustanut Suomeen ruotsalaisena vapaaehtoisena vastoin Göringin nimenomaista toivomusta ja omaa lupaustaan.

Kirjassa lainataan Göringin kirjettä entiselle langolleen, Suomen puolesta häneen vedonneelle Eric von Rosenille 20.2.1940:

”Kuten varmasti tiedät olen sanonut miten onnetonta minulle olisi, jos tulisi tietoon, että poikapuoleni taistelee Suomessa Venäjää vastaan, jonka kanssa meillä on nykyisin ystävälliset suhteet. Venäläiset voivat tehdä siitä sen johtopäätöksen, että minä olen heitä vastaan ja että minä mieluummin auttaisin suomalaisia. He eivät lainkaan ymmärtäisi, että minulla on niin vähän vaikutusta poikapuoleeni, että voisin pitää hänet poissa tästä sodasta. Näin ollen minun on mahdotonta tehdä mitään suoraan tai epäsuorasti Suomen hyväksi Ruotsin kautta. (Därmed har det gjorts omöjligt för mig direkt eller indirekt via Sverige kunna utträta det ringaste för Finland.) Käteni ovat sidotut ... Olisin odottanut Thomasin ottavan minut huomioon. Pyydän siis sinua, että tulevaisuudessa et sotke minua asioihin jotka liittyvät Suomeen, koska Thomasin takia olen sillä suunnalla shakkimatissa.” (s. 365–366)

Suomen päätös tehdä rauha

Toiseksi Suomen päätös tehdä rauha. Täysi varmuus on vain siitä, että 12. maaliskuuta 1940 Suomen hallitus *päätti* hyväksyä Moskovassa kuullut rauhanehdot. Vähemmistöön jääneet ministerit Juho Niukkanen ja Uno Hannula sanelivat valtioneuvoston pöytäkirjaan eriävän mielipiteensä, jonka mukaan rauhaa ei pidä tehdä, vaan sotaa oli jatkettava ja pyydettyä sitä varten apua Englannilta ja Ranskalta myös joukkojen muodossa.

Ylikangas rakentaa pääministeri Risto Rytin ja ulkoministeri Väinö Tannerin kos-

keva pääargumentaationsa sen varaan, että he muuttivat kantansa rauhantekoon 25.2. sen johdosta, että Saksasta tuli Göringin Kivimäen kautta välittämä tieto siitä, että Saksa hyökkää lähiaikoina Neuvostoliittoon ja Suomi saa siinä vaiheessa takaisin menettämänsä alueet. Ylikankaan mukaan hallituksen keskusteluissa mainittu sana ”väli-rauha” tarkoittaisi revanssisotaan valmistautumista. Hän spekuloi, ”millä voimalla Suomi aikoi toteuttaa Karjalan valtaamisen” päätyen siihen, että ajateltiin Saksaa.

Ollennainen kysymys kuuluu: missä oli päätetty tai edes suunniteltu Karjalan takaisin valtaamista? Ei missään! Yhtä vähän löytyy todisteita ”valloituksen toteuttamisesta” ulkomaisella avulla.

Hallituksen kokouksessa 25.2. ulkoministeri Väinö Tanner kertoi syyt, joiden mukaan hän on päätenyt rauhan kannalle: rintama ei kestä, Ruotsin ja länsivaltojen apu on riittämätön ja Saksa ei halua välittää rauhaa. Hän kertoi hallitukselle myös Göringin tavanneen Kivimäen viestin: ”Hän [Kivimäki] ilmoittaa saaneensa täyden varmuuden siitä, että siltä taholta ei panna esteitä Ruotsin avunannolle, jos länsivallat pysyvät poissa. Jos länsivaltojen säännöllisiä joukkoja esiintyy, Saksa ryhtyy sotatoimiin. Hän kehotti rauhantekoon, koska piti länsivaltojen apua heikkona.”

Entä mitä Tanner sanoo asiasta muistelmissaan *Olin ulkoministerinä talvisodan aikana* (1950)? 25.2. Tanner sanoo tienneensä vain Kivimäen sähköeseen sisältyvän tiedon, ”että Saksa ei panisi esteitä Ruotsin aktiiviselle osanotolle Suomen sotaan, jos vain länsivallat pysyisivät poissa ... Hänen tapaamansa henkilöt olivat muuten vakavasti kehoittaneet rauhantekoon saatavissa olleilla ehdoilla.” (s. 285). Tanner matkusti 26.2. Tukholmaan ja tapasi siellä lähettiläänä olleen Eljas Erkon kanssa Kivimäen samana yönä. ”Kaikki, joita hän oli tavannut, olivat kehoittaneet tekemään rauhan ankarillakin ehdoilla. *Oli joka tapauksessa olemassa mahdollisuus suur sodan päätyttyä saada luovutettava alue takaisin.* (kurs. MH)” (s. 288)

Muotoilu on siis sama kuin Kivimäen muistelmissa: vasta suursodan päätyttyä eli

ilmeisesti sellaisessa ensimmäisen maailmansodan jälkeen pidetyn kaltaisessa rauhankonferenssissa, jossa Saksa olisi vahoilla.

Tanner kertoo vielä tulleen kotimatkan Turusta Helsinkiin autolla Kivimäen kanssa. ”Hän oli kovin puheliaalla tuulella ja oli päättäväisesti rauhanteon kannalla. Hänen mielestään ei ollut mitään muuta mahdollisuutta, ellemmme halunneet joutua täydelliseen häviöön.” (s. 298–299)

Ylikankaan ajattelumalli lähtee siitä, että Tanner ei puhunut hallitukselle aikanaan eikä muistelmissaan totta, vaan johti hallitusta tietoisesti, johdonmukaisesti ja koko ajan harhaan. Ylikangas olettaa, että Tanner ei halunnut ainoastaan rauhaa, vaan suunnitteli valloitusotaa, jolla menetetyt alueet saataisiin takaisin. Ja kolmanneksi, Tanner suostui rauhaan sillä perusteella, että Saksan lupaus aloittaa hyökkäys Neuvostoliittoon antaisi Suomen tarvitseman avun tässä hyökkäyssodassa.

Mielestäni Ylikankaan väitteet ovat yksinkertaisesti vääriä ja kokonaan vailla perusteita eli dokumentaatiota ja perustuvat ilmeisesti yksipuoliseen tai vailla riittävää lähdekritiikkiä käytettyyn lainaukseen Nordströmin kirjasta.

On mielestäni ymmärrettävää, että ”väli-
rauhasta” puhuttiin. Alueluovutukset olivat niin suunnaton isku, että niiden sietämiseksi oli kansalle tarjottava kaikki mahdolliset toiveet siitä, että joskus tulevaisuudessa vääryys korjaantuisi. Näitä toiveita ei voi oikopäätä pitää rauhanpäättöksen perusteluina ja selittäjinä, saati uuden hyökkäyssodan suunnitelmina, vaan pikemminkin eräänlaisena kohtalonuskona oikeuden lopulliseen voittoon.

Oma käsitykseni on, että talvisodan rauhan syntymiseen vaikuttaneista tekijöistä merkittävin oli Neuvostoliiton puolella länsivaltojen avun uhka, joka sai Neuvostoliiton lopettamaan menestyksellisesti edenneen hyökkäyksensä peläten sodan laajenemista. Tämän vaihtoehdon elossa pitäminen on Tannerin pääansio talvisodan aikana. Suomen osalta merkittävin tekijä oli rintamatilanteen tosiasiallinen heikkous, mistä paras käsillä oleva teos on Lasse Laak-

sozen väitöskirja *Todellisuus ja barbat* (1999), sekä tarjolla olleen avun riittämättömyys.

Olen käsitellyt Suomen rauhanprosessia laajemmin mm. artikkelissa ”Ratkaisiko talvisodan rauhan rintamatilanne, lännen avun riittämättömyys vai Saksan lupaus?”, joka sisältyy teokseeni *Historia ja väärät profheetat. Kirjoituksia Suomen historian kipupisteistä* (Edita 2003) sekä väitöskirjassani *Maaliskuusta maaliskuuhun. Suomi Englannin politiikassa 1939–40* (1976). ■